Byrsted Andelsmejeri – 1926 til 1968

På grund af øget import af billigt korn fra først og fremmest USA faldt kornpriserne på verdensmarkedet drastisk i løbet af 1870'erne. Det medførte at dansk landbrug løb ind i en krise, som man kun ved en omlægning af produktionen kunne komme ud af, for det kunne ikke lade sig gøre at konkurrere med priserne på det importerede korn, hvorimod man så muligheder for at producere animalske produkter til eksport. Her var det først og fremmest eksporten af smør til England, man rettede blikket imod. Den hidtidige produktion af smør havde foregået dels på hjemmebasis, dels på mindre mejerier på herregårdene. Hverken kvaliteten eller mængden af det producerede kunne tilfredsstille det engelske marked, så der måtte ny produktionsmåder på banen, og her var det, tanken om andelsmejerier opstod med rygstød i højskolebevægelsen og den heraf følgende selvbevidsthed i landbefolkningen.

Det første andelsmejeri blev bygget i Hjedding i Vestjylland i 1882. Idéen spredtes som en sand "mejerifeber" over det meste af landet i de følgende få år, så i 1890 var der bygget 800 andelsmejerier. I vores området blev Elinelund i Støvring bygget i 1888, Suldrups Stenshøj i 1890 og Øster Hornum Andelsmejeri i 1892. I 1909 fulgte Aarestrup efter. Som næste bølge af nydannede mejerier fik Byrsted sit mejeri i 1926, Sønderup sit i 1931 og endelig som det sidste i Kirketerp i 1935. Denne struktur holdt til slutningen af 1960'erne, hvorefter det gik rask tilbage, idet mejerierne i Byrsted, Kirketerp og Aarestrup lukkede 1967, Stenshøj i 1972, Sønderup i 1974, Øster Hornum ved udgangen af 1979, mens Elinelund først bukkede under 1985. Hermed var en 100-årig epoke slut i vores område. Denne artikel handler om Byrsted Andelsmejeri og er skrevet af Niels Nørgaard Nielsen på basis af Arkivets fotos og arkivalier.

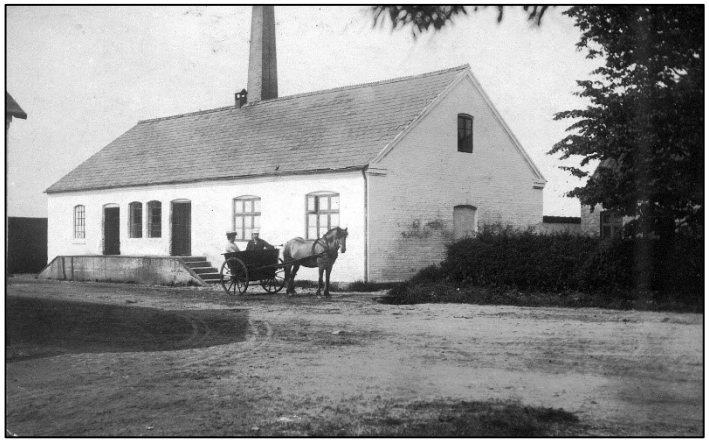

Øster Hornum Andelsmejeri, oprettet 1892

Fra 1892 havde langt de fleste landbrugere fra Byrsted-området leveret mælk til Øster Hornum Andelsmejeri, mens et mindre antal, de der lå tættest på Suldrup, havde leveret til Stenshøj. Snakken om eget mejeri i Byrsted havde gået længe. Grunden til ønsket om eget mejeri var ikke utilfredshed med Øster Hornum Andelsmejeri, men at transporten af mælk til og fra Øster Hornum navnlig om vinteren kunne være meget besværlig og langsommelig. I 1926 tog en gruppe initiativrige folk sagen i egen hånd og indkaldte til en stiftende generalforsamling i det, der skulle blive til Byrsted Andelsmejeri. Den stiftende generalforsamling fandt sted i Byrsted Forsamlingshus 16. marts 1926. Her blev selskabets love vedtaget efter grundig debat på baggrund af standardvedtægter for andelsmejerier.

Der blev taget stilling til hvem, der kunne være medlem, at hvert medlem havde én stemme, og at generalforsamlingen var øverste myndighed. Der var anvisning på, hvor mælken skulle stilles før afhentning, at hjemmesalg var forbudt, at mælken skulle afkøles straks efter malkning, at foder, der gav afsmag, var forbudt, at mælken ikke måtte fortyndes med vand og så videre, stort som småt. I det hele taget blev der taget stilling til alle tænkelige forhold, der kunne komme til diskussion. Lovene må have været godt gennemtænkt, for de ses først gennemgribende revideret i 1941, og da kun mere i form end i indhold.

Tegningslisten til foreningen omfattede "samtlige beboere i Byrsted og omegn" med i alt 381 køer fordelt på de 53 andelshavere. Til formand valgtes Kristian Pedersen "Ny Østergård" og som kasserer Niels Andersen "Holmgård". Bestyrelsen, der også blev udnævnt til byggeudvalg, bestod yderligere af Marinus Gregersen fra Byrsted, N. H. Sigsgaard "Kalstrup Mølle" og Kristen Nørgaard fra Byrsted.

Allerede 23. marts afholdtes en ekstraordinær generalforsamling, igen i Byrsted Forsamlingshus. Emnet var mejeriets placering. Hvis folk fra Bradsted ville være med og ikke længere levere til Stenshøj i Suldrup, kunne mejeriet placeres midtvejs mellem Byrsted og Bradsted. Hvis de ikke ville, skulle mejeriet ligge i Byrsted. Efterfølgende viste det sig, at Bradsted-folkene ikke ville være med, og dermed var sagen afgjort. Samtidig med oprettelsen af mejeriet blev Pandum Hovedgård udstykket, og her opstod der en del landbrug, som straks meldte sig som andelshavere.

På de hurtigt efterfølgende bestyrelsesmøder blev der taget stilling til låntagning, køb af byggegrund, henvendelse til en arkitekt til at forestå byggeriet, hvem der skulle bore efter vand, og hvordan kørsel med sand og grus skulle organiseres. Der skulle indkøbes centrifuge, smørkærne med videre samt en dampmaskine til at trække det hele. Driftsperioden sattes til 15 år, i hvilken periode alle lån skulle være indfriet, og en ny tiårsperiode kunne begynde. Endelig blev det vedtaget at søge ansat en bestyrer pr. 1. november og at anskaffe tre mejerivogne, samt at Aage Andersen skulle tage sig af malerarbejdet. Sluttelig blev det vedtaget at antage Hans Christian Thomsen fra St. Restrup Andelsmejeri som mejeribestyrer.

Hans Christian Thomsen ved sin ansættelse i Byrsted

Hans Christian Thomsen var født 11. august 1895 i Nr. Snede og havde afgangsbevis dateret 27. maj 1922 fra Ladelund Landbrugs- og Mælkeskole ved Bryrup med topkarakterer. Hans eksamensresultat var 125 2/3 point ud af 128 mulige, hvor det mindst krævede for at bestå var 64 point. Inden mejeristuddannelsen havde Thomsen været ansat på forskellige mejerier fra 17-årsalderen og desuden været på Vallekilde Højskole vinteren 1917 – 1918.

Af de forskellige mejerier må særligt bemærkes, at han i en periode efter skoleopholdet havde været ansat i "Mælkekompagniet Reykjavik", hvor han var ansat fra 1922 til sommeren 1924. Bestyrelsen skrev i en anbefaling om ham: "Vi beklager meget at måtte give afkald på hr. Thomsens medarbejderskab, da han har været os en meget nyttig mand. Her på Island er vanskelighederne ved en virksomhed som vor større og mere forskelligartede end de fleste andre steder. Men hr. Thomsen har fuldt ud vist sig at være på højde med de vanskelige forhold og har vist sig som en intelligent og pålidelig driftsleder, der nu ved sin afrejse kan se tilbage på de betydelige resultater, han har nået ved et overordentligt godt organisatorisk arbejde. At arbejdet er lykkedes så godt, skyldes også de fortrinlige personlige egenskaber, hr. Thomsen har. Det ham underordnede personale har han altid forstået at behandle med venlighed og fasthed, så de villigt har ydet det bedste. Og over for selskabets bestyrelse har han stedse vist sig i besiddelse af udmærket evne til samarbejde og forhandling. Det er derfor en glæde at medgive hr. Thomsen vor bedste anbefaling".

Herefter var han ansat i Videbæk, Faster og Væggergaarde, indtil han fra 1. maj til ansættelsen i Byrsted var bestyrer på mejeriet i St. Restrup, hvor han fik et noget nedslidt mejeri til igen at fungere fuldt ud tilfredsstillende. I en udtalelse fra formanden for St. Restrup Andelsmejeri kan man bl.a. læse: "Thomsen og hans prægtige hustru, der har et behageligt og vindende væsen og trolig hjalp ham i mejeriet, er et bestyrerpar, som ethvert mejeri altid vil blive tilfredse med. Dermed være de anbefalet på det allerbedste".

Før mejeriet kunne komme i drift, var der et stort antal aftaler, der skulle indgås. For eksempel skulle det aftales, hvor mejerivognene kunne køre, når de skulle over privat grund, og hvor de måtte køre ud over marker med slæder, hvis der var for tykt snelag til at vognene kunne komme frem. Der skulle også bestemmes afregningsmetode, salg af affald, afholdes licitation over mælkekørsel, salgspriser af smør og piskefløde til medlemmer og til ikke-medlemmer. Endelig blev det besluttet at andelshavere, der før havde leveret til Øster Hornum Andelsmejeri, fortsat kunne anvende deres gamle transportspande. I næsten sidste øjeblik inden mejeriets åbning blev det besluttet, at der skulle installeres telefon på mejeriet, og at der skulle opføres en midlertidig stald.

Mælkevogn med transportspande 1929, her Thomas Jensen fra Aarestrup

En vigtig ting for alle mejerier var at fastsætte regler for mælkekuskene. Der skulle hos andelshaverne hentes mælk hver dag året rundt og skummetmælk returneres. Samtidig skulle kuskene stå for levering af smør og fløde til andelshaverne og medtage kontrabøger og afregninger. Hvis der skete uheld med mælk under transporten, var kuskene økonomisk ansvarlige. Yderligere skulle de være behjælpelige med udvejning på mejeriet. Vognene og slæderne, der alle ejedes af mejeriet skulle holdes i orden. Slæderne skulle bringes under tag på mejeriet om sommeren. For at være på den sikre side hed det i § 3: "Kusken må underkaste sig de regler, som mejeristen og bestyrelsen giver for overholdelse af orden i og udenfor mejeriet". Hvis reglerne ikke blev overholdt, vankede der bøder. Om afregning med kuskene hed det i § 5: "Betaling for kørsel foregår månedsvis, dog skal der stadig henstå en måneds kørselspenge som sikkerhed for, at kuskene opfylder deres forpligtelse overfor mejeriet". Der var således ingen tvivl mulig om, hvem der bestemte.

Der blev afholdt licitation for hver af de seks ruter, der havde benævnelserne: Kalstrup-, Søndre Østermark-, Nordre Østermark-, Østergård-, Panum- og Vestermark-turen. Der afregnedes pr. år 365 kr. for Kalstrup-turen og 840 kr. for Nordre Østermark-turen. De øvrige lå her imellem.

Indvielsesfesten blev fastsat til 15. november 1926 og blev afholdt i Byrsted Forsamlingshus. I den festlige anledning havde "Per og Stine" forfattet en sang, der gik på melodien "Den gang jeg drog af sted". Første vers lød:

I dag vi er til fest for Byrsted Mejeri, ja, for Byrsted Mejeri!
Vi har det i vor by, og det er ganske ny.
Ja vokset op i sommeren med fart det stak mod sky,
og det er netop derfor, vi samlet er i dag,

at ære vore mænd'er som tog de værste tag.
Ja, styrelsen skal ha' den største tak i dag.
Hurra, Hurra, Hurra!

De næste vers handlede om de håndværkere "Jensen'er, Kristensen, Hansen, Graf og Hejlesen", der havde stået for opførelsen af mejeriet og et vers om de forhåbninger, man havde til mejeribestyrer Thomsen, der "fløden skumme kan, og det kan ikke nytte, at vi får en dumrian". Sidste vers lød:

Det tog vel tyve år, og næsten hver en vår, ja, vel næsten hver en vår,
man talte mejeri, men nu er det forbi,
for nu har vi i byen vores eget mejeri.
Gid det må længe virke til gavn for alle vi,
der har det i vor midte og skal ha' smør derfra,
og derfor skal det ha' det kraftigste hurra!
Hurra, Hurra, Hurra!

Byrsted Andelsmejeri i forgrunden. Ser man meget nøje efter, kan man se kartoffelkogeriet i gården bag mejeriet. Bagerst i billedet ses forsamlingshuset, hvor mange generalforsamlinger og fester blev afholdt, foto 1959, Kgl. Bibliotek.

I den følgende tid kom mejeriet ind i en rolig gænge med en årlig mælkemængde på omkring 1,2 millioner kilo. Dog var der en tvist med en leverandør og en sag om skel til naboejendommen. Der blev opført et baghus til en pris af i alt 455 kroner, indkøbt fire slæder, malerarbejdet blev færdiggjort, mejeriet blev kalket, og der fastsattes løn til kasserer.

Endelig blev der endeligt afregnet for mellemværendet med Øster Hornum Andelsmejeri efter udskillelsen fra dette. Herfra modtag Byrsted Andelsmejeri 300 kroner.

En have med stakit omkring skulle der også anlægges, og en flagstang blev rejst. I den første tid havde revisorerne arbejdet gratis, fra sommeren 1928 blev de aflønnet med 30 kroner årligt og kassererens løn steg fra 60 til 100 kroner årligt. Med andre ord normal drift af et nystartet mejeri.

I de følgende år fortsattes i samme fredelige spor. Vogne udskiftedes, der købtes tørv, mælketurene udliciteredes, ruter justeredes efter behov. Ny teknik kom på tale, idet der i 1930 var forslag om at indlægge elektricitet til belysning i mejeriet til en pris af 1175 kroner med udgifter på cirka 90 kroner årligt, hvor bestyrer Thomsen tilbød at betale hvad der oversteg 60 kroner. Forslaget blev afvist på generalforsamlingen med 30 stemmer mod 15. Forslaget kom op på generalforsamlingen i 1931, hvor det også blev afvist.

Hvad der lå bag vides ikke, men i 1931 bevilgedes Thomsen en form for lønstigning. Måske havde han slået sig i tøjret over manglende opbakning, og bestyrelsen havde for at holde på ham valgt at kompensere med bedre lønforhold. Sikkert er det, at Thomsen i perioden før havde søgt, men dog ikke fået, ansættelse på tre andre og større mejerier. Samme år kunne det

mærkes, at den tilstundende økonomiske krise også var nået til Byrsted, idet formanden på generalforsamlingen omtalte "de dårlige udsigter for smørproduktionen", selvom smørrets kvalitet i det forløbne år havde været god. Et forslag om at brolægge pladsen foran mejeriet til en pris af 2.500 kroner blev af generalforsamlingen "udsat til bedre tider". Dog bevilgedes et par læs skærver til at lægge på pladsen. På en ekstraordinær generalforsamling 15. oktober 1931 kom forslaget om indlæggelse af elektricitet endnu en gang på dagsordenen – og denne gang vedtaget med 13 stemmer for og 10 imod. Nu gik det tjept! Der blev for en pris af 750 kroner installeret 31 lampesteder, hvilket var klaret, så lyset kunne tændes 1. november! Et forslag om at syrne returmælken til andelshaverne faldt samtidig.

Smeden holdt til lige over for mejeriet, hvilket var meget praktisk, når en mælkevogn trængte til en reparation eller en hest skulle skoes

I baggrunden anedes herefter til udgangen af 1930'erne konstant krisen i landbruget. De skarpeste kritikere af Stauning-regeringens landbrugspolitik var i 1930 under ledelse af Knud Bach gået sammen i Landbrugernes Sammenslutning, i daglig tale LS. En henvendelse fra LS om at gå med i en fælles udtalelse om "at lade valutaen tilbageholde i England" blev i januar 1932 henlagt. Ved samme lejlighed blev et forslag stillet af proprietær Splid om at tegne garantikapital til en valutabank afvist med et knebent flertal. Allerede i juli samme år kom forslaget om samarbejde med LS om valutaspørgsmålet op igen, men blev "henlagt indtil videre".

På generalforsamlingen 25. januar 1933 i Byrsted Forsamlingshus hed det indledningsvist: "Beretning om driften i det forløbne år, hvor der ikke var nogen lyspunkter at nævne". Også på denne generalforsamling spøgte LS: "Formanden redegjorde for LS's kødordning, som ellers er velkendt fra aviserne". Mere jordnært blev det foreslået at foretage fælles muldvarpebekæmpelse, og at spørgsmålet om syrning af returmælken skulle genovervejes. Syrning blev afvist på efterfølgende generalforsamling, hvor der dog blev flertal for en frivillig ordning angående kontrol for kvægtuberkulose. Der var ligeledes flertal for at bestyrelsen skulle arbejde videre med tankerne om fælles muldvarpebekæmpelse. Spørgsmålet om syrning af skummetmælken kom op på to hurtigt indkaldte ekstraordinære generalforsamlinger i februar og marts og blev begge gange nedstemt. Det samme skete på generalforsamlingen i juli.

Tilhængerne af syrning af skummetmælken forholdt sig nu i ro et stykke tid, men i foråret 1935 slog de til igen, og nu var resultatet en halv sejr, således, at der installeredes syrningsanlæg finansieres af de, der ønskede leveret syrnet mælk.

Der blev til stadighed justeret på mælkeruterne, og da der med tiden kom flere og flere leverandører, steg antallet af ruter fra de oprindelige seks til otte i 1935. Ruterne var nu: Kalstrup, Søndre Østermark, Østermark, Harrild, Simested, Østergård, Pandum og Vestermark. Ved samme lejlighed skulle anskaffes en ekstra vogn, og det blev en såkaldt "bilmælkevogn", der indkøbtes. En bilmælkevogn var betegnelsen for et hestetrukket køretøj, der var bygget op over chassiset fra en kasseret bil. Godt nok var sådanne vogne tungere, men kørte på gummihjul i stedet for de gammeldags jernbeslåede træhjul.

Nu dukkede LS igen op i og med at LS's erhvervsudvalg havde udsendt to spørgsmål til samtlige mejerier, her citeret fra Byrsted Mejeris beslutningsprotokol fra generalforsamlingen 12. september 1935: "1. spørgsmål: Giver mejeriets andelshavere tilslutning til kravet om økonomisk ligeret med andre erhverv, deri gennem, at landbruget opnår mindst produktionsprisen for alle de produkter, som har afgørende betydning for samfundets økonomi. Dertil stemte 26 ja og 6 sedler blanke. 2. spørgsmål: Vil andelshaverne, hvis lovgivningsmagten vægrer sig ved at efterkomme dette rimelige krav, medvirke til de til kravets opfyldelse nødvendige foranstaltninger. Dertil stemte 26 ja og 6 sedler blanke. Derefter vedtoges at sende erhvervsudvalgets pjece ud til alle andelshavere". Dette skete tre måneder efter "Bondetoget til kongen", hvor 40-50.000 landbrugere fra hele landet samledes på Amalienborg Slotsplads og en protestskrivelse mod politikernes manglende hjælp til landbruget blev af en delegation under anførsel af Knud Bach afleveret til kongen, Christian X. Kongen havde lært lektien fra påskekrisen i 1920 og skulle ikke nyde noget af på egen hånd at udtale sig eller handle, så klogelig havde han adviseret statsminister Thorvald Stauning om at være til stede. Stauning afviste at tage stilling på stedet til indholdet af protestskrivelsen, der gik på et krav om garanterede priser på landbrugsvarer. Dog lovede han at ville tage emnet op på et ministermøde senere på dagen. Noget slukørede forlod delegationen Amalienborg. Senere på dagen blev der afholdt et stort møde på Københavns Stadion for bondetogets deltagere. Her tordnede en række talere mod regeringen og hele "systemet", som man på den tid i visse kredse kaldte det parlamentariske system. Om nogen af Byrsted Andelsmejeris medlemmer deltog i dette vides ikke.

Ikke alt drejede sig om økonomi, landbrugspolitik eller praktiske foranstaltninger. Tiden nærmede sig for mejeriets tiårs jubilæum. Det blev man enige om at fejre, og det viste sig at Byrsted Æglægningsforening, mod at bidrage med en tredjedel af udgifterne, gerne ville være med til at afholde en fælles fest med kaffebord. Om det var ved samme lejlighed "Tuberkulosefilmen" blev vist, er ikke helt klart – den blev i hvert fald vist omkring denne tid.

Det var almindeligt, at der kom andragender om tilskud til det ene og det andet. De fleste ønsker blev afslået. En forespørgsel om tilskud til Grænseforeningen og Grundtvigskirken blev i 1937 også afslået. At der ifølge overenskomsten med Bestyrernes Pensionsordning skulle betales 300 kroner årligt toges til efterretning. Derimod ville bestyrelsen se tiden lidt an hvad angik overenskomst med undermejeristerne, idet udgiften, hvis overenskomst indgås, ville stige med 350 kroner årligt pr. ansat. Begge forslag blev dog afvist ved den efterfølgende generalforsamling. Beslutningen kom under pres fra Fællesorganisationen, og det blev vedtaget at hæve lønnen til undermejeristen som aftalt i gældende overenskomst. Dog ville man ikke tegne formel overenskomst med undermejeristernes fagforening. Senere på året valgte bestyrelsen at melde mejeriet ud af Mejeriernes Arbejdsgiverforening.

I efteråret 1938 udbrød der mund- og klovsyge hos nogle af andelshaverne. I første omgang modtog man på mejeriet ikke mælk fra de ramte, men efter en tid blev ordningen, at man modtog mælken fra de ramte gårde sidst. For at sikre sig blev transportspandene fra disse gårde skoldet og mælkekuskenes forklæder fik samme omgang. Den sag tog Inga Thomsen, mejeribestyrer Thomsens kone, sig af for to kroner pr. dag.

Udbruddet af verdenskrigen i september 1939 satte sig straks spor i mejeriets drift. Prisen for kul ville stige med 25 til 35 kroner pr. ton. Man havde forhørt sig om muligheden for at købe træ til at fyre med under kedlen, men træ var ikke til at opdrive. Der blev bestilt 200 rummeter brænde til levering, når det var muligt. Tørv indgik som sædvanligt i sortimentet af brændsel, nu dog i større mængder. Det var i den sammenhæng heldigt, at man kort forinden havde fået foretaget en ommuring af kedlen, hvilket havde reduceret brændselsforbruget med tyve procent. I øvrigt blev flere maskiner nu drevet af elkraft. Dyrtiden fik kuskene til, på grund at stigende priser for hestefoder at forlange og få et dyrtidstillæg på 60 kroner pr. rute. I foråret

Tørvegravningsredskaber

1940 blev man klar over, at der skulle satses på tørv og brænde til fyring under dampkedlen, så man ville opføre et 180 kvadratmeter skur som lagerplads til de ikke mindre end 500 rummeter brænde og en halv million tørv, som man ville indhente tilbud på. Det skal bemærkes, at man før i tiden havde købt mellem 15.000 og 20.000 tørv pr. år. Resten af forbruget havde været kul. Der blev ændret på risten i fyret for bedre at klare fyringen med tørv og træ. Det hjalp, men omkostningerne til at holde fyr under kedlen voksede betragteligt.

Som andre oplandsmejerier fik også Byrsted Andelsmejeri på denne tid en opfordring til at sælge sødmælk til Aalborg Mælkeforsyning. Det blev foreløbigt til 300 kg dagligt på den betingelse, at Mælkeforsyningen selv afhentede mælken.

De fleste andelsmejeriers økonomi blev baseret på finansiering i tiårsperioder. Byrsted Andelsmejeri var grundlagt i 1926, og i modsætning til andre mejeriet havde man ved oprettelsen besluttet, at første driftsperiode skulle være på 15 år. Der var mange formaliteter, der skulle klares, når en tiårig driftsperiode var slut, og en ny skulle begynde. Lovene skulle til grundigt eftersyn og hele økonomien tages op til fornyet overvejelse og reorganisering.

Mejeriets bestyrelse gik i foråret 1941 i gang med grundigt at gennemtænke mejeriets love og økonomi. Læser man alle bestyrelsens og dermed generalforsamlingernes, beslutninger i den anledning igennem, konstateres, at alt stort set skulle blive ved det gamle. Andelshaverne fortsatte i den ny driftsperiode, mælkeruterne var stort set uforandrede, og lovene ændredes mere i form end i indhold, og det blev besluttet, at den ny periode skulle være på ti år. Økonomisk klarede man overgangen ved at optage et lån på 50.000 kroner til udbetaling af andelene til andelshaverne fra første driftsperiode. En del gårdmænd fra Simested og Klæstrup anmodede om optagelse, men betingede sig, at de ikke kom til at svare for hele lånet på 50.000 kroner. En efterfølgende generalforsamling afviste anmodningen. Efterfølgende forhandlinger fik dog til resultat, at syv ny andelshavere fra Simested indtrådte og kun skulle være med til at afdrage på en del af det optagne lån. For at markere afslutningen af første driftsperiode afholdtes en festlig sammenkomst i forsamlingshuset.

I foråret 1942 viste det sig umuligt at fremskaffe den nødvendige mængde tørv, så tanken faldt på til dels at gå over til at drive centrifugen, kærnen og andre maskiner ved elektrisk kraft, hvilket andre mejerier også gjorde ved den tid, fx Øster Hornum året før og Suldrup året efter. Installationen og indkøb af motorer kom til at beløbe sig til 3.100 kroner, og man forventede derved en reduktion af brændselsforbruget på 25 %. En del af investeringen, nemlig 941 kroner, fik man refunderet fra staten. Samtidig købte man 600.000 tørv til 4,50 krone pr. 1000. plus omkostninger til kørsel. Tørvefyring gav store mængder aske, som man skulle af med, men det var ikke det store problem, for asken kunne bruges som gødning på marker. Mejeriet havde haft problem med vandboringen, men efter at brønd og pumpe var blevet renoveret, havde man masser af vand, så skolen og enkelte andre nu kunne forsynes her fra.

Kuskene på mælkeruterne havde nøje regler for turenes forløb og at mælken skulle afhentes på gårdene. Hvis gårdene lå meget ubekvemt for ruterne, var ordningen, at ejerne selv skulle transportere mælken til et angivet sted, hvorfra mælken blev afhentet af kusken. For dette ekstraarbejde ydedes ”bærepenge”. En gårdejer indsendte i 1944 et ”andragende om at få mælken

taget ved ejendommen i lighed med andre andelshavere. Da han havde bedt om at få det forelagt generalforsamlingen, bliver det også sat på dagsordenen, men bestyrelsen vil anbefale at nægte andragendet med den begrundelse, at han i forvejen får bærepenge, 20 øre pr. 100 pund og desuden fået det tilsagn at måtte gå ud af mejeriet når som helst det måtte passe ham". Generalforsamlingen stemte andragendet ned, så ikke mere vrøvl med ham! Samtidig blev det vedtaget at fluebekæmpelse på de enkelte gårde skulle foregå i fælles regi gennem mejeriet.

Ved krigens afslutning kom der igen gang i at yde tilskud til forskellige formål. Der blev tegnet fem fadderskaber á 35 kroner til Norgeshjælpen, ydet 20 kroner til "Fædrelandets Vel", et beløb til Dansk Blindesamfund samt 25 kroner til Røde Kors. Samtidig fik man endelig en ordning med spildevandet fra mejeriet, der hidtil over strækninger var ledt bort af en, i hvert fald om sommeren, ildelugtende grøft. Nu fik man i samarbejde med et par andre lodsejere rørlagt afledningen ned til mergelgraven sydvest for byen. Herfra løb det videre i en grøft for at ende i Binderup Å.

Inga og Hans Christian Thomsen med model af mejeriet og præmier for godt smør

Det havde tidligere været svært for mejeristernes fagforening at opnå overenskomst. Nu her efter krigen så det ud til, at det var en selvfølge, at der tegnedes overenskomst, og at denne fulgtes med en ugeløn på mellem 93 og 100 kroner alt efter kvalifikation, 48 timers arbejdsuge fordelt på 6 dage foruden 14 dages sommerferie. Som konsekvens af dette besluttede bestyrelsen: "I anledning af den nye overenskomst med mejeristerne, hvorefter de skal have 1 ugentlig fridag plus 12 dages ferie, enedes man om under forhandling med mejeribestyreren, at han på påtager sig dette. Udgiften ved denne ordning i tiden 1. juli 1946 til 1. juli 1947 for et vederlag af 1.500 kroner plus hans normale forbrug af fløde". Det var mejeribestyreren, der aflønnede personalet.

Til og med 1947 havde man solgt vallen, kaldet "affald", på auktion til seks til otte andelshavere, der anvendte det som grisefoder. Herefter fandt man ud af, at vallen kunne sælges til anden side og økonomisk mere fordelagtigt sælges til og bruges i fødevareindustrien.

Brændsel var fortsat et problem. De udenlandske leverancer af kul var ikke tilstrækkelige og tørvene trælse at have med at gøre. Derfor kom tanken om at gå over til oliefyring op i december 1946. Hurtigt blev det besluttet at købe et oliefyringsanlæg til 2.600 kroner og at indgå kontrakt om levering af olie fra Det forenede Oliekompagni i en tiårig periode. Samtidig blev der indgået kontrakt om køb af brunkul til et års forbrug og køb af 500.000 tørv. Hvordan olie, brunkul og tørv har fungeret sammen i praksis er uklart. En konsulent blev hyret for at komme med forslag til en ordning af det samlede energiforbrug. Hans forslag, der ville reducere de årlige brændselsudgifter med 8.000 kroner, blev lagt i mølpose, da det ville koste 40.000 kroner at realisere.

I 1948 blev der købt en kartoffelkoger, og året efter mente bestyrelsen, at det var på tide at foretage en gennemgribende modernisering af hele mejeriet, så man tog rundt og så på andre

netop moderniserede mejerier. En konsulent vurderede, at ved modernisering kunne der opnås en årlig driftsbesparelse på 10.000 kroner. Forslaget om modernisering blev stemt ned på generalforsamlingen i juni 1949 med 10 stemmer for og 24 imod. Man kunne dog fortsat være enige om fælles bekæmpelse af fluer, kalvekastning, tuberkulose og mund- og klovsyge. Allerede i oktober 1949 var stemningen vendt, så nu måtte bestyrelsen gerne arbejde videre med moderniseringsplaner til en samlet pris af 85.000 kroner. Alt indbefattet tillige med overgang til fuld elektrisk drift. En regnemaskine blev der også råd til.

Der var i de forløbne år leveret mælk til Kaseinfabrikken (Akafa) i Svenstrup. Hvorvidt man var direkte tilknyttet fabrikken er lidt uklart, men i 1951 lyder det: "Indtegningsbevis fra Kaseinfabrikken til den nye Kondenseringsfabrik forelå til underskrift af den samlede bestyrelse. Ved denne forpligtes mejeriet til at betale 500 kroner á konto og derudover 4 kroner pr. 1.000 kg i garanti af den indleverede mælkemængde". Nogle tekniske ændringer i køleanlægget blev foretaget i den anledning, så mælken kunne leveres til Svenstrup i den rette temperatur.

Mejeri og mælkevogne pyntede ved jubilæet 1951

I 1951 havde Andelsselskabet Byrsted Mejeri eksisteret i 25 år. Anden driftsperiode var udløbet, og en ny skulle planlægges. Lovene blev revideret og økonomien trimmet med optagelse af nye lån, der nu i alt var på 160.000 kroner. Der var nu 70 andelshavere.

Som det var tilfældet i 1941 ved mejeriets 15-års jubilæum, ville man også markere 25-års jubilæet. Bestyrelsen vedtog: "I anledning af mejeriets 25 års beståen den 1. november blev man enige om at afholde en fest i forsamlingshuset for andelshavere og mejeriets kunder samt enkelte særligt indbudte. Man tænker sig at servere kaffe og slutte med en svingom". Få dage efter vedtog bestyrelsen: "Ligeledes vedtages at give præmie til de tre bedst pyntede mælkevogne d. 31. oktober. Bestyrelsen skal fungere som dommere. Man enedes om at indbyde ungdommen til fest den 2. november". På selve jubilæumsdagen var alle flag oppe, og i den tidlige morgen kom mejeriets nu ni mælkevogne, alle smukt pyntet, hvilket i høj grad var med til at sætte kolorit på dagen. Hans Christian Thomsen og fru Inga kunne ligeledes fejre deres 25 år på mejeriet. 200 deltog i frokosten i forsamlingshuset og 300 til festen om aftenen. Der var gaver, blomster og taler ad libitum.

Der havde i hele mejeriets levetid været udbetalt for mælken til andelshaverne efter et system, der målte mælkens fedtenheder og dens klasse ud fra en række objektive kriterier. I 1954 tog man et skridt til at højne mælkekvaliteten, idet det besluttedes at præmiere andelshavere, der leverede mælk i klasse I hver uge: "Der uddeles diplom til "bedste tredjedel", der udsættes to vandrepokaler, som uddeles til de to bedste. De to bedste får desuden en pengepræmie på kr. 100 hver, de øvrige i bedste tredjedel får kr. 75 i præmie". Præmierne blev overrakt ved en årsfest, hvor der "indbydes andelshaverne med damerne samt de gifte fodermestre, der findes indenfor mejerikredsen".

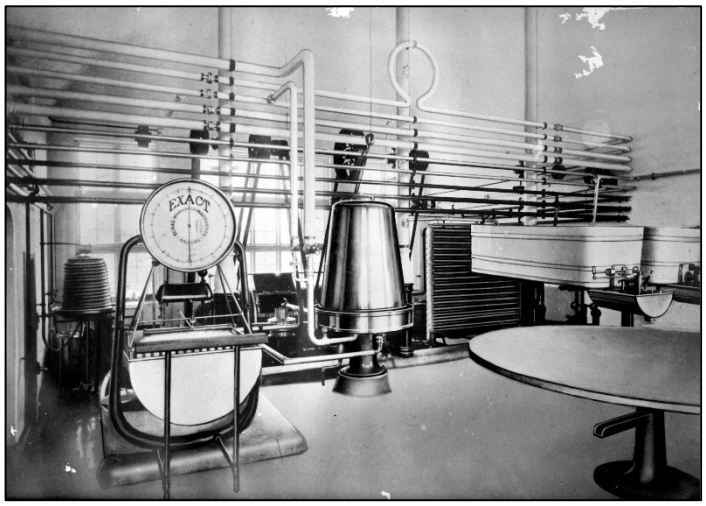

Det ny maskineri på Byrsted Andelsmejeri

I slutningen af 1950'erne fortsatte moderniseringen af mejeriet. Ny kærne blev købt, en regnemaskine der "senere for en pris af yderligere kr. 1.200 kunne bruges til hele leverandørregnskabet" blev anskaffet. Til mælken, der leveredes til Akafa, købtes en tank. Yderligere gik man fra at afregne i pund til at afregne i kilo. Denne omforandring skulle der dog tænkes over, så det varede et par år fra tanke til handling. For at øge antallet af deltagerne i generalforsamlingerne blev der reklameret med, at der ville blive vist familiefilm og serveret kaffe.

I foråret 1961 begyndte de første tegn på omstrukturering af hele mejerisektoren at vise sig, idet bestyrelsen for Øster Hornum Andelsmejeri indbød til møde om en eventuel sammenlægning af mejerierne i Øster Hornum, Nibe og Byrsted. Byrsted Mejeri var efter mødet ikke for nuværende interesserede i at arbejde videre med tanken. Heller ikke en tanke om at modernisere kartoffelkogeanlægget vandt tilslutning. Derimod var der 100 % opbakning, da landbrugsorganisationerne udsendte opfordring til deltagelse i det, der siden blev kaldt "mælkestrejken", foranlediget af sammenbrudte forhandlinger med regeringen om mælkepriserne: "Bestyrelsen går 100 % ind for opfordringen og vedtog at udsende følgende skrivelse til samtlige leverandører 7. maj 1961: **Mandag morgen standser mejeriet for al indlevering af mælk. Vognene kører ikke!**" Det varede kun få dage, inden regeringen kom med et tilbud om tilskud, som ikke kunne afslås, og derfor blev leveringsstandsningen afblæst næsten før den kom i gang.

Det lød ildevarslende, når formanden Jens Holger Pedersen i beretningen på generalforsamlingen i december 1962 bl.a. sagde: "Mælkemængden er gået tilbage med 5.500 kg og der er stigende udgifter, så det muligvis kan være nødvendigt at hæve fradraget med 1 øre, hvis man vil have det samme overskud". Mejeribestyrer Thomsen fulgte op i sin regnskabsaflæggelse: "Det er stigning på næsten alle udgiftsposter, mindre mælk, lave smørpriser og 10.000 kroner mere udbetalt i andele end sædvanligt". Året efter blev det vedtaget at nedlægge osteproduktionen og i stedet sælge fløden til Akafa, hvilket ville medføre en besparelse på 20.000 kroner årligt. I 1965 indgik i kontrakterne om mælkeruterne, at der toges det forbehold, at mejeriet muligvis ville blive nedlagt eller der blev tale om kørsel med tankvogn inden kontrakternes udløb. Samtidig kom der opsigelser med to års varsel fra en mindre gruppe andelshavere. Trods tilbagegangen blev det med massivt flertal afvist at gå nærmere ind i Nibegruppens planer om sammenlægninger af gruppens tolv mejerier.

Selv om det så sort ud for Byrsted Andelsmejeri, valgte man at fejre mejeriets 40 års beståen og H. C. Thomsens samtidige tiltrædelse med den 1. november 1966 at afholde fælles kaffebord, hvortil andelshavere og kunder med damer blev indbudt. Underholdningen stod mejeribestyrer Kristensen fra Klejtrup for.

I marts 1967 var bestyrelsen kommet så langt i overvejelserne om den fremtidige mejeridrift, at man ville tale med bestyrelsen for Øster Hornum Andelsmejeri om en eventuel fusion mellem de to mejerier. Forhandlingerne gik nemt, idet der blev enighed om i det fælles selskab at

Danske mejerifolk foran Parlamentet i London den 9. maj 1962. Hædrede for produktion af godt smør med en uges ophold i London. Fra Byrsted Mejeri deltog mejeribestyrer Hans Christian Thomsen (iført grå jakke og mørkt slips, under 3. søjle fra venstre) og lige bag ham til højre ses formanden for mejeriets bestyrelse Jens Holger Pedersen

anvende Øster Hornums vedtægter med visse mindre ændringer. Endvidere blev man enige om, at Øster Hornum overtog aktiver og passiver. På den efterfølgende generalforsamling i maj stemte 35 for sammenlægningen, mens 9 stemte imod. Dermed faldt forslaget, da der ifølge lovene skulle være 75 % for en nedlæggelse – afstemningsresultatet var kun 66 %! En ekstraordinær generalforsamling i juni resulterede i 30 for sammenlægning og 19 imod. Forslaget var dermed igen nedstemt jf. lovene. Sidst i juni blev endnu en ekstraordinær generalforsamling afholdt. Her mødte 55 ud af de 70 andelshavere op. For forslaget om sammenlægning stemte 42 og 10 stemte imod og 3 blanke.

Forslaget var hermed vedtaget, idet nu den magiske grænse på 75 % ja-stemmer var nået. Som konsekvens af beslutningen blev mejeribestyrer H. C. Thomsen opsagt til fratrædelse omkring 3. november 1967 efter 42 års ansættelse.

En stor gruppe på 48 andelshavere ville ikke være med i Øster Hornum Andelsmejeri og meldte sig ud, hvad de ifølge lovene havde ret til. Det forhindrede dog ikke den planlagte fusion, idet der også i Øster Hornum var stor tilslutning. 6. september mødtes de to mejeriers bestyrelser på Hotel Fønix i Nibe til den højtidelige underskrivelse af sammenslutningspapirerne. Herefter forestod kun de praktiske spørgsmål om kørsel på mælkeruterne, der nu blev reduceret til et antal af tre. Mejeriets drift stoppede 2. november 1967. Det sidste års produktion havde været på tre millioner kilo mælk. I løbet af foråret 1968 blev alle økonomiske mellemværende afklaret, og Øster Hornum Andelsmejeri overtog alt hvad angik økonomi og administration. En stor del af maskineriet, bl.a. den kun tre år gamle smørkærne, centrifugen, motorer og andet, blev solgt til et mejeri i Columbia.

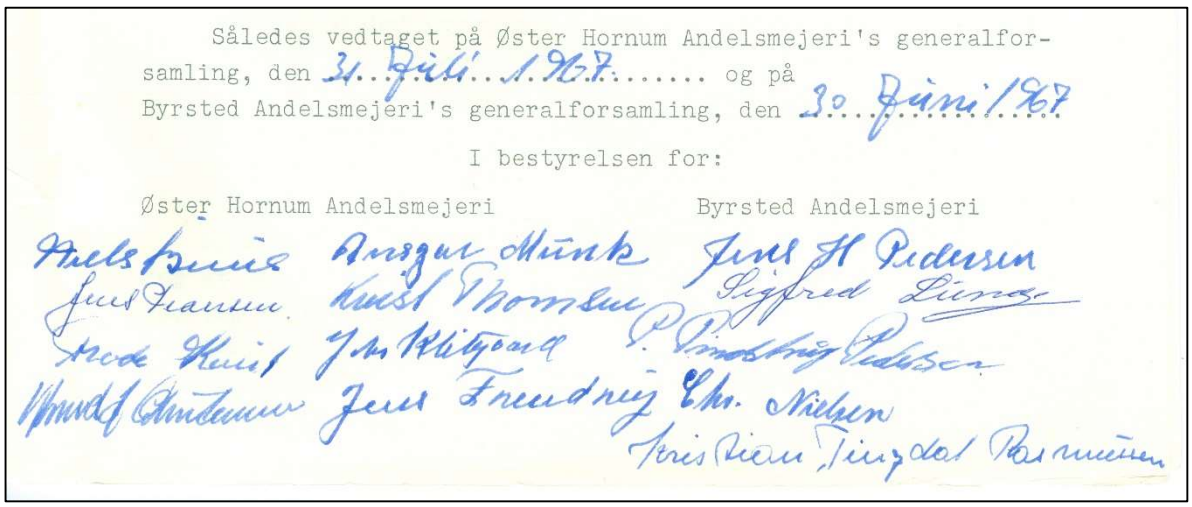
Således vedtaget på Øster Hornum Andelsmejeri's generalforsamling, den 31. Juli 1967 og på Byrsted Andelsmejeri's generalforsamling, den 30. Juni 1967

I bestyrelsen for:

Øster Hornum Andelsmejeri — Byrsted Andelsmejeri

Så er det slut – Byrsted Andelsmejeri fusionerer med Øster Hornum Andelsmejeri